

RESPUBLIKAMIZDAGI AVTOSERVIS KORXONALARINING SAMARALI ISHLASHIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY OMILLAR

Akmal Baxtiyor o'g'li Norqo'ziyev

Assistent. Jizzax Politexnika Instituti

akmalnorqoziev@gmail.com

Jamshid Baxriddin O'g'li Islomov

Talaba. Jizzax Politexnika Instituti

jamshidislamov0@gmail.com

ANNOTATSIYA

Tadqiqotning maqsadi avtoservis korxonalarining samarali ishlashiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilishdir. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining turli tarmoqlari va butun iqtisodiy munosabatlar tizimidagi sifat o'zgarishlarining hozirgi sharoitida alohida avtotransport vositalariga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash uchun ishlaydigan zamonaviy avtoservis korxonalari muammosi ayniqsa dolzarb bo'lib bormoqda. Avtoservis korxonalari ishiga ta'sir etuvchi omillarning xilma-xilligi ularni tasniflashni qiyinlashtiradi va ularni o'xshash guruhlariga birlashtirishni talab qiladi.

Kalit so'zlar : avtomobillarga xizmat ko'rsatish, texnik xizmat ko'rsatish, ta'mirlash, xizmat ko'rsatish stantsiyasi, ish samaradorligi, harakatlanuvchi tarkib.

ABSTRACT

The purpose of the study is to analyze the factors that affect the effective operation of car service enterprises. In the current context of qualitative changes in various sectors of the economy of the Republic of Uzbekistan and the entire system of economic relations, the problem of modern car service enterprises working for the maintenance and repair of individual vehicles is especially relevant. The diversity of factors affecting the performance of car service enterprises makes it difficult to classify them and requires their grouping into similar groups.

Keywords: car service, maintenance, repair, service station, work efficiency, rolling stock.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiyoti va uning yetakchi tarmoqlarini rivojlanishida barqaror yuqori o'sish sur'atlariga erishilmoqda. Xalqaro miqyosda katta nufuzga ega bo'lgan Jahon iqtisodiy forumi reytingiga ko'ra, O'zbekiston 2014-2015- yillardagi rivojlanish yakunlari va 2016-2017-yillarda iqtisodiy o'sish prognozlarini bo'yicha dunyodagi eng tez rivojlanayotgan beshta mamlakat qatoridan joy oldi. Hozirda har 1000 kishiga 166 ta yengil avtomobil to'g'ri kelib, bu besh yil avvalgi ko'rsatkichdan 1,5 barobar ko'p. Bu borada xizmatlar tarkibidagi avtomobillar va texnologik uskunalarni ta'mirlash va ularga xizmat ko'rsatish kabi zamonaviy yuqori texnologiyalar asosidagi xizmat turlari aholi o'rtasida tobora ommalashib bormoqda. [2,709-711b]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Respublikamizda avtomobilsozlik sanoati jadal rivojlantirish bosqichidan o'tmoqda. Bunga Prezidentimizning 2019 yil 18 iyuldagi "O'zbekiston Respublikasi avtomobil sanoatini jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQN^o4397-sonli qarori qabul qilinganligi yaqqol misol bo'la oladi.

Ushbu qarorda avtomobil sanoatini jadal rivojlantirish va uning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishni ta'minlash, ilg'or xalqaro tajriba asosida zamonaviy bozor mexanizmlari va boshqaruv usullarini joriy qilish, shuningdek, ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh ishlab chiqarishni yaratish, xususan, yengil avtomobillar ishlab chiqarish hajmini 350 ming donagacha oshirish, aholining keng qatlamlari uchun hamyonbop bo'lgan yengil avtomobilning yangi zamonaviy modeli ishlab chiqarilishini nazarda tutgan holda avtomobillarning modellar qatorini yangilash, 2019 yil 1 oktyabrdan xaridorlar tomonidan ilgari foydalanilgan o'zlariga tegishli avtotransport vositalarini topshirish hamda ular qiymatidagi farqni to'lash orqali mahalliy avtomobillarning yangisini xarid qilish imkonini beruvchi «TRADE-IN» dasturini tadbiq etish nazarda tutilgan. Ehtiyot qismlarini sotish va ekspluatatsiya qilish bilan bog'liq xizmatlar to'plami bozordagi qattiq raqobat sharoitida firmalarning raqobatbardoshligining hal qiluvchi omiliga aylanadi. Shu munosabat bilan, sotuvdan keyingi xizmat ko'rsatishni tashkil etish zamonaviy avtomobilsozlik kompaniyalarining tovar siyosatining ajralmas elementiga aylanib bormoqda va uni korporativ avtoservis tizimi korxonalarini doirasida amalga oshiradi. Avtomobil ishlab chiqaruvchisi tomonidan taqdim etilgan avtomobilning ishlashi ish paytida saqlanishi

va tiklashi mumkinligi sababli, sotishdan keyingi xizmat ko'rsatish jarayoni kafolat va kafolatdan keyingi texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlashni o'z ichiga oladi.[1,123-b]

Bundan tashqari, avtomobilsozlikda avtomobil modelining muntazam yangilanib borishi natijasida avtomobil servisidan yangi turdagi xizmat ko'rsatish ishlariga (avtomatik uzatmalar qutisi, ABS tormoz tizimi, trubonadduvli ta'minlash tizimi va h.k.) tezkor moslashuvchanlik qobiliyatini ham talab qiladi.

Ilg'or xorijiy davlatlarda avtomobil servisi yaxshi shakllangan, avtomobil sotish bilan birga ularga xizmat ko'rsatish ham yaxshi yo'lga qo'yilgan.

Rossiya Federatsiyasida bugungi kunda har 1000 kishiga 334 avtomobil to'g'ri keladi, mavjud avtomobillarning 80%i yoki 44 mln.ga yaqin engil avtomobillar mavjud bo'lib, avtomobillar sonining yillik o'sish ko'rsatkichi 8%ni tashkil etadi. Avtomobillarning o'rtacha yoshi 12,3 yilni tashkil etadi. Hozirda 76 mingdan ziyod avtoservis korxonalari faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Avtoservis xizmati bozorida rasmiy dilerlik avtoservis korxonalarining ulushi 17%, xususiy avtoservis korxonalari 32%, ixtisoslashgan (avtomobillarni yuvish, kuzov ta'mirlash, shina ta'mirlash) avtoservis korxonalarining ulushi 51%ni tashkil qiladi [4].

AQSH, avtomobillashtirish darajasi bo'yicha etakchi o'rinda, har 1000 kishiga 643 avtomobil to'g'ri keladi, yillik ishlab chiqariladigan avtomobillar soni 8,6 mln tani tashkil qilib, TXK va T ishlarining 15,4%i dilerlik korxonalari tomonidan amalga oshiriladi.

G'arbiy Evropa davlatlarining avtomobillashtirish darajasi bir muncha yuqori, misol uchun: har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobil soni Islandiyada 747 tani, Italiyada 682 tani, Ispaniyada 593 tani, Germaniyada 588 tani, Avstriyada 585 tani, Polshada 580 tani, Fransiyada 578 tani, Portugaliyada 548 tani, Buyuk Britaniyada 519 tani tashkil etadi. Avtomobillarning o'rtacha yoshi 8 yilni tashkil etadi. Avtoservis korxonalarining 66,3%i-mustaqil, 33,7%i dilerlik korxonalari bo'lib, yillik pul aylanmasi-520 mlrd evro, jumladan, avtomobil sotish-81%, ehtiyot qism sotish-11,5%, avtoservis xizmati 7,6%ni tashkil qiladi .

Avtoservisning rivojiga turtki bo'ladigan asosiy faktorlardan biri bu mintaqaning avtomobillashtirish darajasidir, bu ko'rsatkich har 1000 kishiga to'g'ri keladigan avtomobillar soni bilan aniqlanadi. Statistika boshqarmasidan olingan ma'lumotlardan ko'rinadiki, 2018 yilning yakuniga ko'ra respublikamizda har 1000 kishiga to'g'ri keladigan umumiy avtomobillar soni 83 tani, jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan avtomobillar 74 tani tashkil qiladi, bu ko'rsatkichning hududlar bo'yicha taqsimlanishi va yillar bo'yicha o'zgarish dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslarga tegishli avtotransport vositalarining soni to‘g‘risida ma‘lumot

(har 1000 kishiga nisbatan)

Hudud Yillar	2015 yil	2016 yil	2017 yil	2018 yil	2019 yil
Respublika aholisi soni mln*	30,49	31,02	31,57	32,12	32,6
O‘zbekiston Respublikasi	63,3	67,4	68,8	70,2	74,0
Qoraqapog‘iston Respublikasi	45,6	47,4	47,2	53,8	54,5
Andijon viloyati	52,2	54,0	53,8	54,0	54,6
Buxoro viloyati	94,6	95,0	94,0	94,5	94,6
Jizzax viloyati	42,6	42,6	43,1	46,0	48,8
Qashqadaryo viloyati	48,5	48,8	52,4	53,2	64,5
Navoiy viloyati	76,5	75,7	76,1	77,3	83,7
Namangan viloyati	35,9	45,4	53,3	53,3	59,1
Samarqand viloyati	64,5	77,1	76,1	75,3	78,7
Surxondaryo viloyati	44,1	48,2	49,8	51,4	53,6
Sirdaryo viloyati	44,3	45,0	46,1	48,3	56,1
Toshkent viloyati	70,5	71,0	70,2	73,1	83,3
Farg‘ona viloyati	64,8	66,9	65,9	65,8	66,4
Xorazm viloyati	80,2	85,1	87,8	90,0	90,4
Toshkent shahri	120,0	130,7	137,4	141,8	143,5

* O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari

2030 yilni bashoratlaydigan bo‘lsak, bu davrda respublikamizning aholisi soni qariyb 39 mln.ga yaqinlashishi va har ming kishiga to‘g‘ri keladigan jismoniy shaxslarga tegishli avtomobillar soni 106,1 avtomobilni tashkil qilishi ma‘lum bo‘ladi.

Ya‘ni, hozirgi kunda Respublikamizda jismoniy shaxslarga tegishli avtomobillar soni 2,124 mln.tani tashkil qilsa, bu ko‘rsatgich 2030 yilga borib 4,134 mln.taga etishi mumkin, bu o‘z navbatida respublikamizda avtoservisga bo‘lgan ehtiyojning bugungi kunga nisbatan qariyb 2 barobar ortishini ko‘rsatadi.

Respublikamizdagi avtoservisning mavjud holatini tahlil qiladigan bo‘lsak, bugungi kunda transport vositalarini ta‘mirlash va texnik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha

yuridik shaxslarga tegishli avtoservis korxonalarining soni 1500 dan ziyodni tashkil qilib, mazkur avtoservis korxonalarining salmoqli qismi, ya'ni 94%ini kichik reglamentli xizmatlarga mo'ljallangan avtoservis korxonalari, TXK postlari va ustaxonalari tashkil qilishiga guvoh bo'lamiz. Qolgan 6% servis xizmat ko'rsatish ishlari "Uzautomotors" AJ rasmiy dilerlik servis korxonalarining ulushidir, bunda texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash ishlari 43%ni, ehtiyot qismlarni sotish 57%ni tashkil qiladi.

Ilmiy manbaalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, avtoservis xizmatining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi 4 ta asosiy omillar mavjud bo'lib, har bir asosiy omil tagomillar jamlanmasidan iboratdir.[5]

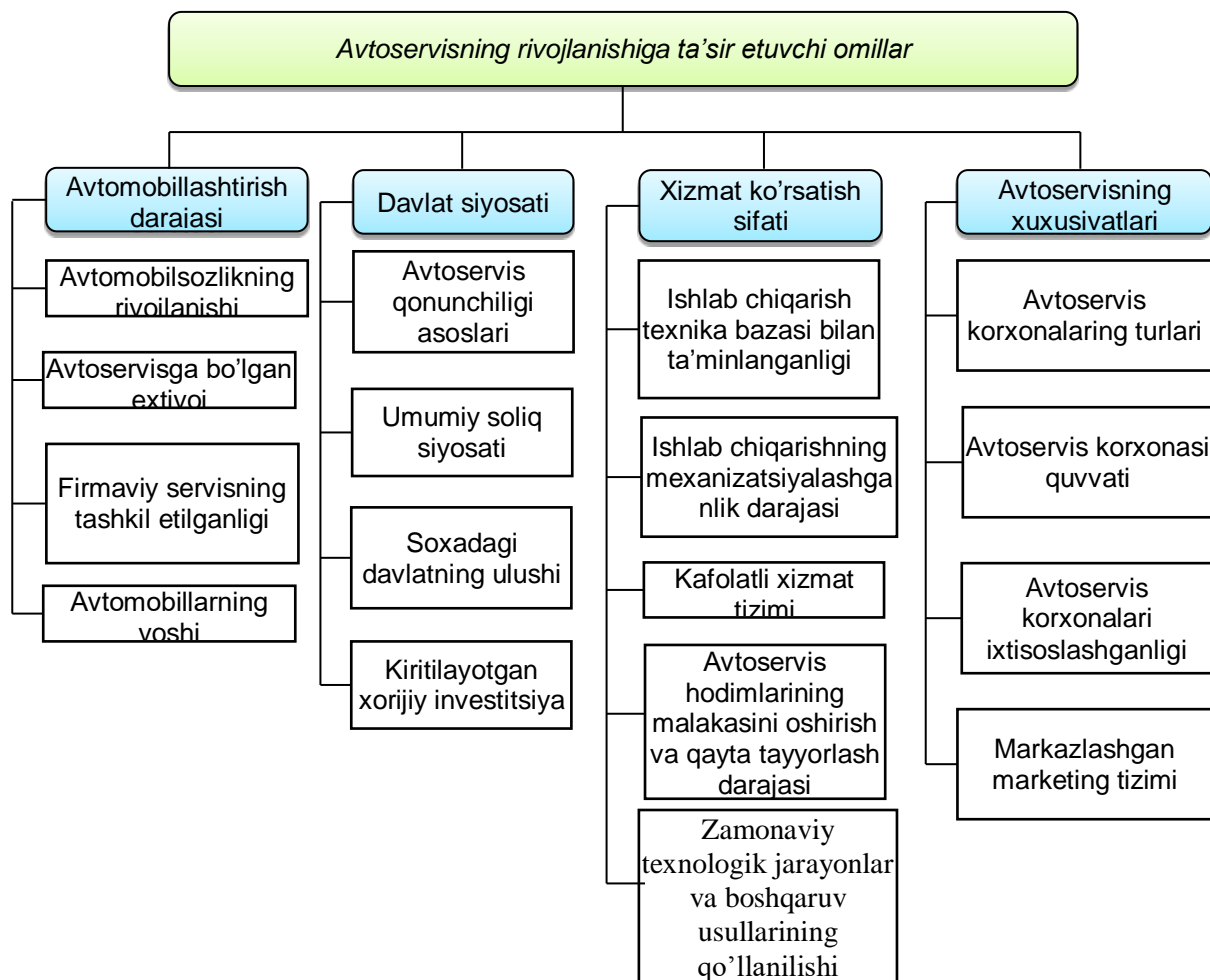
Mazkur omillar va tagomillarning ichida asosiylarini aniqlab olishda sohaning malakali va sohada ilmiy yutuqlarga erishgan xorij tajribasidan xabardor quyidagi mutaxassislardan ekspertlar guruhi tuzildi: TXK sifat nazorati muhandisi (ish staji-9 yil), ta'mirlash ustasi (ish staji – 17 yil), soha muhandis mexanigi (ish staji – 35 yil), 3 nafar texnika fanlari nomzodi (ish stajlari – 26 yil, 29 yil, 32 yil). (2-jadval).

Bundan tashqari, bozor sharoitida avtoservis korxonasining samaradorligi ko'p jihatdan to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sir qiluvchi omillarga tasniflanishi mumkin bo'lgan ba'zi tashqi omillarga bog'liq. Bilvosita omillarga avtoservis kompaniyasining faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatmaydigan omillar kiradi, ammo ular hisobga olinishi kerak. Bularga bilvosita ta'sir etuvchi omillarning quyidagi guruhlari kiradi:

-iqtisodiy omillar. Bularga inflyatsiya darajasi, ishchi kuchining bandligi, foiz va soliq stavkalari va boshqalar kiradi.

-siyosiy omillar. Jumladan, mamlakat davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari, normativ-huquqiy hujjatlarga mumkin bo'lgan o'zgartirishlar, tariflar va savdo sohasida mamlakat hukumati tomonidan tuziladigan xalqaro va davlatlararo shartnomalar va boshqalar.

-texnik va texnologik omillar. Bularga fan va texnika taraqqiyoti bilan bog'liq bo'lgan imkoniyatlar kiradi, ular avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash sohasida zamonaviy texnologiyalarni tezda qayta qurish, foydalanilayotgan texnologiyalardan voz kechish vaqtini bashorat qilish va boshqalar.

Avtoservisning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar

Shunday qilib, Xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida iqtisodiy munosabatlarning o'zgaruvchanligi hozirgi sharoitda avtoservis korxonalarining samarali faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillarning o'zgaruvchanlik darajasi sezilarli darajada oshib bormoqda. Shu o'rinda shuni ta'kidlash kerakki, avtoservis korxonalarini qayta jihozlash va rekonstruksiya qilish birinchi navbatda intensiv deb ataladigan omillar ta'siriga bog'liq. Shu bilan birga, yangi innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish bilan bog'liq chora-tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish rejalashtirilgan, buning asosida iste'molchilarga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash bilan bog'liq zarur transport, birinchi navbatda raqobatbardosh transport xizmatlarini ko'rsatish mumkin bo'ladi. shaxsiy foydalanish uchun transport vositalari. Yuqoridagi omillarning avtoservis korxonalarini faoliyatiga

ijobiy ta'siri samaradorligini oshirish uchun korxonani rivojlantirishning davlat darajasida strategik ustuvor yo'nalishlarini belgilash

-bu borada mamlakatning uzoq muddatli siyosatini belgilash zarur. iqtisodiyotning ushbu yo'nalishi:

- optimal tarkibiy qayta qurish;
- real investitsiya siyosati;
- fan-texnika taraqqiyoti yo'nalishlari;
- yuqori samarali iqtisodiy mexanizmlar.

Avtoservis korxonalarini optimal va samarali tarkibiy qayta qurish iqtisodiy salohiyati yuqori, turli o'zgarishlar ta'siriga moslashuvchan hududlarga asoslanishi kerak. Bu omillar qatoriga, bizningcha, boshqaruv tamoyillarini qo'llashga yordam beradigan quyidagi omillar kiradi:

-transport xizmatlari bozorida korxonaning raqobatbardoshligini oshirish; - korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirish;

- xodimlarning, shu jumladan ta'mirlash ishchilarining malakasini oshirish;
- korxonada xodimlarining ijtimoiy faolligini ma'naviy va moddiy rag'batlantirish;
- mehnat natijalarini rag'batlantirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish;

-ishlab chiqarishning innovatsion usullari va usullarini ishlab chiqish va qo'llash.

Avtoservis korxonalarining rivojlanish darajasi va dinamikasiga har bir omilning tabiati va ta'sir darajasini o'rganish ishlab chiqarishning katta zaxiralarini aniqlash, uning samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi. Avtoservis korxonalariga ta'sir etuvchi omillarning samaradorligi murakkabligi, imkoniyatlar majmuasini yaratish va ulardan foydalanish, birinchi navbatda, yuqori texnologiyali, avtoservis korxonalarining innovatsion salohiyatini oshirish hisobiga ta'minlanadi. avtoservis korxonalarining umumiy aktivlarida intellektual mulk, istiqbolli texnologik sohalarda resurslarni jamlash.

Respublikamizdagi avtoservisning bugungi ahvolini tahlil qiladigan bo'lsak quyidagi muammolar borligi aniqlandi:

- avtomobil servisi bo'yicha qonunchilik asoslari va me'yoriy-huquqiy xujjatlar to'plamini ishlab chiqilmaganligi;
- texnologik jihozlar bilan ta'minlanganlik darajasi pastligi yoki mavjudlari ham ma'naviy eskirganligi;

- kompleks xizmat ko'rsatuvchi avtoservis korxonalarining salmog'i kamligi;

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, avtoservisni rivojlantirish uchun avvalo, avtoservisning faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik asosini va me'yoriy-huquqiy xujjatlarini ishlab chiqish zarur.

REFERENCES

1. Islomov Sh. E., Norqo'ziev A. B. Respublikamizda avtomobil servisning istiqboli. ME'MORCHILIK va QURILISH MUAMMOLARI (ilmiy-texnikjurnal). SAMARQAND 123 b.
2. Norqo, A. B. O. G. L. (2021). AVTOSERVIS KORXONALARIDA BAJARADIGAN ISHLARI VA QUUVATIGA QARAB BOLINISHI. *Scientific progress*, 2(7), 709-711.
3. Положение о техническом обслуживании и ремонте подвижного состава автомобильного транспорта. – М.: Транспорт, 2006. – 72 с.
4. Мутраков О.С. “Факторная модель развития автосервисных услуг в регионе”. "Управление экономическими системами: электронный научный журнал" 18 декабр 2018 г.
5. “MAMLAKATIMIZDA ZAMONAVIY AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO'RSATISH UZLUKSIZLIGINI TA'MINLASHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNING SAMARADOR YECHIMLARI” Mavzusida Respublika ilmiy va ilmiy-amaliy Anjuman ma'ruzalar to'plami Norqo'ziyev Akmal Baxtiyor o'g'li (JizPI) - Avtoservislarning bajaradigan ishlari va quvvatiga qarab bo'linishi 153 b. FARG'ONA – 2021.
6. www.stat.uz – Davlat statistika qo'mitasi rasmiy veb sayti.